

Irena Benyovsky Latin, *Socijalna topografija Dubrovnika. Transformacija predgrađa u središte grada u mletačkom razdoblju (1205. – 1358.)*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2024, 385 stranica

Socijalna topografija Dubrovnika. Transformacija predgrađa u središte grada u mletačkom razdoblju (1205. – 1358.) nova je knjiga Irene Benyovsky Latin u izdanju Hrvatskoga instituta za povijest, koja je ugledala svjetlo dana krajem 2024. godine. Autorica je jedna od naših najvećih stručnjakinja za urbanu povijest, koja se već niz godina bavi socijalnom topografijom dalmatinskih gradova. Prije je objavila i knjigu o socijalnoj topografiji Trogira, a posljednjih se godina intenzivno bavi Dubrovnikom te su njezina istraživanja rezultirala ovom vrlo vrijednom monografijom.

Knjiga prati prostorni razvoj i planiranje Dubrovnika u vrlo dinamičnom razdoblju grada, za vrijeme mletačke uprave, kad se dogodila i ključna transformacija grada. Čitajući knjigu, čitatelj zapravo otkriva jedan poznati, a opet potpuno nepoznati srednjovjekovni grad. Autorica se bavi transformacijom grada od maloga utvrđenog mjesta na hridi do grada kakvog zapravo danas poznajemo, a koja se dogodila tijekom 13. i početkom 14. stoljeća za vrijeme mletačke uprave. Upravo je ta transformacija na neki način i omogućila kasnije zlatno doba Dubrovnika.

U *Uvodu* (1-12) autorica govori o važnosti multidisciplinarnoga istraživanja grada te upućuje na način na koji je pratila razvoj grada, odnosno njegovu socijalnu topografiju, na važnost analize centra i periferije te se osvrće i na nove pristupe u istraživanju grada poput prostorne sintakse. Nadalje, objašnjava pojedine termine (*burgus, civitas, urbs...*) koje je važno poznavati da bi se mogao pratiti razvoj grada.

U drugom poglavlju, naslovljenom *Transformacija predgrađa u središte grada od*

pretkomunalnoga doba do kraja mletačke vlasti (13-108), autorica analizira oblikovanje podgrađa i predgrađa do početka 13. stoljeća, potom oblikovanje predgrađa od početka mletačke uprave (1205.) do statuta (1272.), oblikovanje predgrađa od statuta (1272.) do požara (1296.) te oblikovanje predgrađa od požara (1296.) do kraja mletačke uprave (1358.). Detektirala je ključne trenutke u razvoju i oblikovanju predgrađa koji se mogu pratiti upravo prema spomenutim odrednicama, kada dolazi do određenih promjena i naposljetku do njihova uključivanja u grad. Radi se o promjenama nakon kojih dio nekadašnjega predgrađa postaje središtem, pa čak i dijelom elitne zone grada. Sve se te promjene mogu pratiti zahvaljujući kartama grada u koje su unesene sve promjene vezane uz ulice, promjene njihovih smjerova, nastajanje pojedinih blokova, smještanje i pomicanje pojedinih vrata i ostalo. Kako je naglasila u uvodu, autorica je koristila interdisciplinarni pristup te radove i istraživanja iz različitih područja od povijesti umjetnosti i arheologije do konzervatorskih istraživanja i dr., pa se zahvaljujući takvu pristupu može detektirati gotovo svaki zid ili dio zida, ulica, blokovi kuća, nastajanje novih blokova, promjena smjera pojedinih ulica za određene stupnjeve, a ako izvori dopuštaju, navedeni su i razlozi zašto je došlo do pomicanja trasiranja. Sve spomenuto ucrtano je i na kartama koje prate tekst, a koje su donesene u bojama.

Autorica navodi da se „krajem 13. st. počinje uspostavljati javna ulična mreža kao znak komunalne kontrole tog prostora i pretvaranja velikih blokova u manje cjeline – gradske čestice”. Sve je to popraćeno i zakonskim reguliranjem prostora, a na taj se način osiguravaju i stambene i gospodarske potrebe, koje se mijenjaju odnosno rastu u promatranom razdoblju s obzirom i na povećanje broja stanovništva, prvenstveno do seljavanjem.

Prati i djelovanje svih mletačkih kneževa, njihove međusobne veze i prethodne službe

i djelovanja u drugim mjestima te način na koji su oni i njihova administracija utjecali na transformaciju grada. Autorica uočava veze rektora/kneževa s pojedinim gradovima (Chioggia, Kopar, Zadar, Dubrovnik) te promatra i povezuje gradnju i administriranje u tim gradovima s Dubrovnikom. Ne zanemaruje ni odnos sa susjedima, konstantna nastojanja srpskih vladara za dominacijom nad Dubrovnikom te opiranje Dubrovniku tome.

Nakon poglavlja u kojem je zorno prikazana transformacija grada slijedi ono naslovljeno *Socijalna topografija predgrađa* (109-250), u kojem Benyovsky Latin promatra posjed vlastele južno od Place, te je detektirala posjede pojedinih obitelji koje je posebno pratila: to su obitelji Volcasso, Mence, Gleda, Gondula, Ragnina, Sorgo, Georgio, Crosio, Poca, Pecorario/Gozze, Proculo/Negamire, Guerero, Bodaca/Bincola, Cereva/Zereva, čiji se posjedi mogu pratiti i na kartama koje je priložila. Promatra i vlasteoske posjede sjeverno od Place, crkveni posjed u predjelu Sv. Nikole, općinski posjed uz Placu i u predjelu Sv. Nikole. Posebno se osvrće i na pučane na općinskom zemljištu prema Knjizi općinskih nekretnina (krajem 13. stoljeća) te na općinski posjed u prvoj polovini 14. stoljeća. Na temelju te analize pokazuje koje su se obitelji nalazile u pojedinom dijelu grada, kako su se grupirale, kako su bili raspoređeni blokovi kuća te u kojim je situacijama dolazilo i do grupiranja pojedinih kuća unutar jedne obitelji ili u kojim su situacijama pojedine obitelji bile u susjednom ili istom bloku. Autorica naglašava da su se i korisnici i vlasnici pojedinih kuća i čestica mijenjali s obzirom na živu gospodarsku djelatnost te kupnju, prodaju, iznajmljivanje i unajmljivanje nekretnina. Dok su se pripadnici vlastele uglavnom oslanjali na kapital i obiteljske veze, obrtnicima je grad pružao mogućnosti vezane uz potrebu za novim strukama i radnom snagom. Promatrajući pučane, može se pratiti i njihovo grupiranje, posebice ono vezano uz struku, ali i

podrijetlo, tako da su pripadnici istih profesija i podrijetla živjeli u susjedstvu. Autorica naglašava da treba biti oprezan u atribuciji vlasništva nekretnina jer su neke mogle biti građene na tuđem zemljištu, a to se ne spominje uvijek u dokumentima, posebice ako se radilo o dugotrajnom zakupu. Također upozorava da često vlasnici kuća (drvenih) i zemljišta nisu isti. Ponekad kuće dijelom prelaze i na općinsko zemljište, pa osim vlasniku zemljišta za taj dio koji prelazi na općinsko zemljište i općini plaćaju naknadu. Ponekad su vlasnici kuća na tuđem zemljištu (npr. Kaptola) svoje drvene kuće iznajmljivali trećim osobama, pa sve to nije lako detektirati. Ponekad se nečije zemljište spominje u više isprava, ali nije poznata njegova lokacija jer nije zabilježena ni u jednoj od tih isprava. To je očito bilo poznato strankama, pa nisu smatrali potrebnim posebno bilježiti taj podatak. Mnoge su nekretnine tijekom godina mijenjale vlasnike. Primjerice, ista kuća najprije je bila u najmu, a zatim sljedeće ili za nekoliko godina prodana.

Autorica je sve to nastojala zabilježiti za sve one nekretnine za koje je takav podatak pronašla u izvorima i koliko su izvori to dopuštali, a sve te podatke bilježi i na kartama, tako da čitatelji mogu pratiti izgradnju pojedinih kvartova, pojedinih nekretnina, mijenjanje njihovih vlasnika te susjedstvo pojedinih (vlasteoskih i ostalih) obitelji, kao i njihovo grupiranje u pojedinim predjelima.

Posljednje poglavlje posvećeno je *Izvorima za socijalnu topografiju srednjovjekovnoga Dubrovnika* (251-322). Ovdje se autorica najprije osvrće na narativna vrela koja govore o socijalnoj topografiji Dubrovnika. Donosi detaljan pregled narativnih vrela o Dubrovniku, a pri njihovoj analizi nastoji razdvojiti mit od podataka koji se mogu iskoristiti u analizi teme. Nakon narativnih donosi pregled dokumenata gradske administracije i uprave te se posebno osvrće na Statut grada Dubrovnika (1272.) i podatke koji se iz njega mogu iskoristiti za socijalnu

topografiju, a potom i na notarske i kancelarijske dokumente. Posebnu pažnju Benyovsky Latin pridaje i metodologiji istraživanja socijalne topografije na temelju notarskih dokumenata. Autorica navodi određenu ograničenost u korištenju privatno-pravnih dokumenata jer su u njima u pravilu navedeni samo ključni podaci za određivanje granice, vlasništva, posjeda, a mnogi su podaci izostavljeni. Upozorava i na oprez pri korištenju pojedinih toponima koji se javljaju u izvorima, a koji se u promatranom razdoblju tek oblikuju i dogovaraju. Nadalje, napominje da je tijekom istraživanja napravljena i baza podataka s podacima o vlasnicima, korisnicima i susjedima nekretnine u gradu ili predgrađu, kao i cijeni i vrsti pravne radnje. Upozorava da treba voditi računa o srednjovjekovnim konceptima vlasništva jer je uz puno vlasništvo „postojalo i više razina posjedovanja i prava na korištenje nekretnina”. Autorica stoga promatra dokumente kojima je dolazilo do prijenosa vlasništva kupnjom, prodajom, zamjenom, darivanjem. Osim spomenutih promatra i oporuke, isprave o mirazu itd. Posjedovanje imovine, ali i podjela, bilo je vezano i uz obiteljsku strukturu, pa autorica promatra i obiteljsku strukturu i prijenos vlasništva uslijed mijenjanja obiteljske strukture i raspodjele imovine. Osvrće se i na tipove kuća, načine njihove gradnje, razgraničenja, potom na termine za zemljišta, posjede, čestice itd. Osim na pisana vrela, osvrće se i na slikovne izvore, a knjiga je popraćena i slikovnim prikazima Dubrovnika.

Na kraju slijedi zaključak, sažetak na engleskom jeziku, popis priloga, literature i izvora te indeks imena.

Knjiga *Socijalna topografija Dubrovnika* zaista je analitička. Autorica je nastojala zabilježiti, prikazati i na karti ucrtati doslovno svaki zid, kuću, trasu ulice i promjenu njezina smjera koja je dosad pronađena te zabilježena u izvorima ili literaturi te arheološkim istraživanjima i konzervatorskim radovima,

a čitateljima je olakšano snalaženje zahvaljujući priloženim kartama da bi uspjeli i vizualizirati ono što se u promatranom razdoblju odnosno razdobljima događalo na terenu. Knjiga je to za kojom će odsad morati posegnuti svi ozbiljni istraživači povijesti Dubrovnika, a istovremeno je i ogledan metodološki primjerak sa široko objašnjenom terminologijom o tome kako bilježiti i analizirati socijalnu topografiju pojedinoga mjesta, ne samo Dubrovnika nego i ostalih gradova prvenstveno istočnojadranske obale, ali i općenito.

Marija Mogorović Crljenko

Minja Pješčić, *Leksikon imena srednjovjekovne Bosne. Imena naših predaka, Travnik: Dram radosti, 2024, 631 stranica*

Izdavačka kuća Dram radosti iz Travnika objavila je vrijedno i opsežno djelo Minje Pješčić *Leksikon imena srednjovjekovne Bosne. Imena naših predaka*. Autorica s kanadskom adresom, rodom iz Mostara, filologinja i statističarka školovana na Moskovskom državnom sveučilištu Lomonosov i na Sveučilištu York u Torontu, priredila je knjigu tijekom pandemije koronavirusa koju je, kako sama navodi u uvodu „Слово” *autorke* (19-21), pretvorila u „dobrovoljni egzil u svijet predaka” (19). Leksikon je rezultat trogodišnjega istraživanja u kojem je sabrala gotovo šest tisuća osobnih imena, oslanjajući se na bogatu i raznovrsnu, većinom objavljenu građu: povelje i pisma bosanskih vladara i velikaša, natpise na stećcima, arhivske dokumente s posebnim osloncem na dubrovački notarijat te rane osmanske popise stanovništva. U istraživanju je iščitala 432 historiografska i jezikoslovna naslova (559-621). Kronološku granicu rada čini *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, koji je preveo i priredio Ahmed S. Aličić (1985.), nastao između 1475. i 1477. godine,